

УДК 55(09)

ГЕРМАНУ МИХАЙЛОВИЧУ ЯЦЕНКУ – 80!

Чотирнадцятого червня 2015 р. виповнилося 80 років відомому українському геологу, досліднику найдавніших, докембрійських утворень Українського щита, золота й алмазів України, доктору геолого-мінералогічних наук, професору Львівського національного університету імені Івана Франка Герману Михайловичу Яценку.

Герман Яценко народився в Харкові у сім'ї службовців. Серед його предків були донські козаки, селяни та московські міщани. Під час Другої світової війни батько Германа воював на фронті, а хлопчика з мамою евакуювали в Саратовську обл., де 1942 р. він пішов до школи. У 1944 р. маму, ветеринарного лікаря, скерували на роботу до Львова, а 1945 р. до міста переїхала вся родина.

Маленький Герман мріяв стати моряком, проте доля склалася інакше. У 1952 р. він вступив на геологічний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка, який закінчив за спеціальністю “геологічна зйомка і розшуки корисних копалин” і одержав кваліфікацію інженера-геолога.

Г. Яценко (крайній праворуч) серед науковців геологічного факультету перед спуском у шахту на Клинівському золоторудному родовищі, 1996.

У 1957 р. Германа Яценка разом з вісьмома випускниками факультету скерували на роботу в Забайкалля – у Бурят-Монгольське (нині Бурятське) геологічне управління в м. Улан-Уде. У нещодавно створене управління прийшли працювати досвідчені фахівці з Іркутська та молоді спеціалісти зі Львова, Києва, Воронежа й інших міст. Завдяки активним геологознімальним і розшуковим роботам у Бурятії наприкінці 1950-х років відкрили унікальні родовища молібдену, нікелю, поліметалів, золота, апатиту та ін. До цих робіт долучився і молодий спеціаліст Герман Яценко. Спочатку він працював старшим колектором, потім – інженером і нарешті став начальником Грульовської

геологічної партії, головним завданням якої було геологічне картування території масштабу 1:200 000. Згодом Г. Яценко брав активну участь у тематичних роботах зі складання першої металогенічної карти Бурятії масштабу 1:500 000. Як результат, він став співавтором таких видань, як “Государственная геологическая карта СССР м-ба 1:200 000, лист М-48-XXXVI. Прибайкальская серия. Объяснительная записка к карте” (М., 1965) та “Структурно-металлогеническая карта Бурятии. Масштаб 1:500 000” (Улан-Удэ, 1964). Герман Яценко – першовідкривач Ошурківського родовища апатиту нового типу та Черемшанського родовища кремнеземної сировини.

Г. Яценко (третій ліворуч) з колегами та палеонтологами ЛВ УкрДГРІ під час польових робіт у районі с. Незвисько, 2004.

У 1962 р. Г. Яценко вступив у заочну аспірантуру до професора Львівського університету Євгена Михайловича Лазька, а 1964 р. його перевели на стаціонарне відділення. І хоча Герман Михайлович не став, як мріяв, моряком, однак 1966 р. захистив кандидатську дисертацію за геологічними матеріалами Морського хребта – “Стратиграфия и особенности метаморфизма докембрия Морского хребта (Восточное Прибайкалье)”.

З часу переїзду до Львова вся наукова й педагогічна діяльність Германа Михайловича пов’язана з геологічним факультетом Львівського університету. У 1960-х роках тут склався колектив дослідників з формаційного аналізу, геології і металогенії докембрію України, у якому чільне місце посідав Г. Яценко, сформувалася наукова школа формаційного аналізу докембрію проф. Є. Лазька.

Після захисту дисертації Герман Михайлович працював у науково-дослідній частині Львівського університету на посадах начальника геологічної партії, заступника начальника Забайкальської геологічної експедиції, старшого наукового співробітника (1967–1979). У 1979 р. він став одним із засновників Галузевої науково-дослідної лабораторії вивчення речовинного складу рудоносних формацій, якою завідував до 1994 р. Діяльність цієї лабораторії була пов’язана з розробкою магматичних і літолого-мінералогічних

критеріїв розшуків корінної і розсипної алмазонасності, мінералого-петрографічних і літолого-геохімічних критеріїв розшуків корінних і розсипних родовищ золота, вивченням металогенічної спеціалізації докембрійських формацій і розробкою формаційних критеріїв розшуків благородних і кольорових металів. Співробітники лабораторії долучилися до відкриття й вивчення докембрійських золоторудних родовищ Українського щита (Клинцівське та ін.) та розвитку нових напрямів вирішення проблем алмазонасності різновікових геологічних утворень України.

У 1987 р. Г. Яценку присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника за спеціальністю “загальна і регіональна геологія”, у 2002 р. – доцента; 1988 р. він захистив докторську дисертацію на тему “Ряды метаморфических–ультраметаморфических формацій и их металлогения (на примере Украинского щита)”; у липні 1994 р. його призначено заступником директора Інституту геології і мінералогії золота, кольорових металів і алмазів України, який було створено у Львівському університеті.

З 1990 р. Герман Михайлович суміщає наукову роботу з викладацькою діяльністю. Спочатку його обрано за конкурсом на посаду професора кафедри загальної і регіональної геології, потім переведено на кафедру геології корисних копалин. Згодом Г. Яценко цілком перейшов на викладацьку роботу, а наукові дослідження виконує за сумісництвом.

Г. Яценко обговорює зі своїми учнями проблеми алмазонасності України, 2007.

Наукові інтереси Германа Михайловича надзвичайно різноманітні – формаційний аналіз, стратиграфія і металогенія докембрію, нетрадиційні джерела золота й алмазів Українського щита і його схилів, проблеми стратиграфії західного схилу щита. З-під пера вченого вийшло близько 300 наукових праць (особистих і зі співавторами), серед

них 11 монографій, геологічні карти й пояснювальні записки до них, статті, тези доповідей, методичні рекомендації тощо.

Монографія “Нижній докембрій центральної частини Українського щита (строєння і металогенетичні особливості формацій)” (Львів, 1980) присвячена проблемі розчленування нижньодокембрійських утворень на формаційній основі; виділено і схарактеризовано формації, ряди формацій і комплекси. Розглянуто питання формаційного аналізу докембрію, зв’язків метаморфічних і гранітоїдних формацій, походження гранітоїдів та ін. Запропоновано схеми стратиграфічного розчленування нижнього докембрію регіону і тектонічного районування, виділено сумісні мінеральні фації метаморфічних та ультраметаморфічних порід, наведено рекомендації з розшуків родовищ корисних копалин. Подібних питань стосуються і такі праці: *Лазько Е. М., Кирилюк В. П., Сиворонов А. А., Яценко Г. М.* Нижній докембрій західної частини Українського щита. Львів, 1975; Карта докембрійських формацій Українського щита масштаба 1:1 000 000 (1984, зі співавт.); Карта геологічних формацій докембрія Українського щита масштаба 1:50 000 (1991, зі співавт.) та ін.

Наукова діяльність Г. Яценка пов’язана також з вирішенням проблем металогенії докембрійської основи і чохла південно-західної окраїни Східноєвропейської платформи. Різноманітні аспекти золотоносності України висвітлено у трьох монографіях: *Яценко Г. М., Бабынин А. К., Гурський Д. С.* і др. Месторождения золота в гнейсових комплексах докембрія (Київ, 1998); *Бобров О. Б., Сиворонов А. О., Гурський Д. С., ... Яценко Г. М.* Геолого-генетична типізація золоторудних родовищ України (К., 2004); *Яценко Г. М., Гайовський О. В., Сливко Є. М.* та ін. Металогенія золота протоплатформних структур Українського щита (Кіровоградський блок) (К., 2009), а також численних наукових статтях, зокрема: *Яценко Г. М., Сливко Є. М., Букович І. П.* До проблеми золотоносності північного заходу Українського щита // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геол. – 1992. – Вип. 11; *Яценко Г. М., Сливко Є. М., Росихіна А. І.* та ін. Новий перспективний тип родовищ золота // Мін. ресурси України. – 1996. – № 2; *Яценко Г. М., Гурський Д. С., Бабынин А. К.* і др. Металогенія золота Центральної області золоторудної провінції Українського щита // Мін. ресурси України. – 2003. – № 1.

Важливе місце у дослідженнях Г. Яценка посідають проблеми алмазонасності надр України. У монографії “Алмазонасні форми і структури юго-західної окраїни Східноєвропейської платформи. Опыт мінералогенії алмаза” (автори Г. М. Яценко, Д. С. Гурський, Є. М. Сливко та ін. К., 2002) наведено класифікацію алмазонасних формацій кристалічної основи і чохла південного заходу Східноєвропейської платформи, описано нові типи алмазонасних порід і формацій, райони їхнього поширення, схарактеризовано відомі й нові прояви алмазів. Особливу увагу приділено нетрадиційним типам формацій, прийомам їхнього виділення і критеріям розшуків пов’язаних з ними алмазів; наведено схему мінералогенії Українського щита. Виділено кімберліт-лампроїтовий ряд формацій та пов’язані з ним формації кір звітрування, осадові та метаморфогенні; вони приурочені до епох активізації, що повторювалися на дослідженій території від пізнього докембрію до неогену включно. Самостійне значення має узагальнений матеріал з петрохімії порід алмазонасних формацій.

Фактично Г. Яценко започаткував новий, флюїдизаційно-експлозивний напрям досліджень щодо походження і металогенії геологічних та рудоносних формацій. Найактивніше він залучає його до вивчення алмазонасних формацій України. Цим аспектам присвячено численні наукові статті, зокрема: *Яценко Г. М., Яценко В. Г.,*

Гайовський О. В. та ін. Мінеральні угруповання флюїдизатно-експлозивних утворень у зв'язку з проблемою нетрадиційних алмазозносних формацій (Український щит) // Записки Укр. мінерал. т-ва. – 2006. – Т. 3; Яценко Г. М., Бекеша С. Н., Гайовський О. В., Яценко І. Г. Епохи активизації, рудоносні структури і формації лампроїтового типу в архейських і протерозойських блоках Українського щита. Стаття 1. Західноприазовський блок // Мін. ресурси України. – 2010. – № 4; Стаття 2. Кіровоградський блок // Мін. ресурси України. – 2011. – № 2; Яценко Г., Бучковська О. Мінерагенія західного схилу Українського щита у флюїдизатно-експлозивному аспекті (Наддністер'я) // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геол. – 2012. – Вип. 26, а також багато інших праць.

Г. Яценко активно долучає до своїх досліджень фахівців-палеонтологів: Яценко Г. М., Іщенко А. А., Коренчук Л. В. та ін. Мікрофітоліти у верхньодокембрійських відкладах України // Палеонтол. зб. – 1992. – Вип. 29; Яценко Г. М., Іваніна А. В., Сливко Є. М. та ін. Про органічні рештки неогену у відкладах докембрійського чохла західного схилу Українського щита // Палеонтол. зб. – 1994. – Вип. 30; Яценко Г. М., Трофимович Н. А., Яценко І. Г. Про пізньокрейдвий вік базальтоїдів та споріднених утворень західного схилу Українського щита // Палеонтол. зб. – 1998. – Вип. 32.

Г. Яценко (у центрі) серед учасників презентації першого видання книги "Геологічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1945–2005)", квітень 2009 р.

Герман Михайлович цікавиться також питаннями, пов'язаними з екологічними та археологічними аспектами геологічних об'єктів, про що свідчать такі наукові публікації: Яценко Г. М. Активизація платформ в фанерозое, флюїдизатно-експлозивная діяльність і екологія (на прикладі Українського щита і його обрамлення). Стаття 2. Металлогенічний і екологічний аспекти флюїдизатно-експлозивних проявлень // Мін. ресурси України. – 2005. – № 3; Яценко Г., Яценко В.

Роль кременів у пізнанні геології й археології південно-західної окраїни Східноєвропейської платформи // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геол. – 2010. – Вип. 24.

Г. Яценко постійно є науковим керівником фундаментальних держбюджетних тем і низки госпдоговірних робіт, які провадять на геологічному факультеті на договірних засадах і у творчій співдружності з геологами різних підрозділів Державної служби геології та надр України (Житомирська, Черкаська, Правобережна та інші геологічні експедиції та партії). Упродовж останнього десятиліття виконано роботи з такої тематики: “Створення формаційної моделі алмазоносності південно-західної окраїни Східноєвропейської платформи” (2006), “Формаційний аналіз докембрію і мінерагенія золота Кіровоградського блока Українського щита і його схилів” (2007), “Флюїдизатно-експлозивне породо- і рудоутворення на платформах (на прикладі південно-західної окраїни Східноєвропейської платформи)” (2008), “Дослідження флюїдизатно-експлозивних формацій для встановлення критеріїв пошуків зруденіння мантійного походження на Українському щиті” (2011), “Мантійний флюїдизм і формування родовищ корисних копалин України” (2013).

Нинішня педагогічна діяльність Германа Михайловича пов’язана з кафедрою геології корисних копалин. Будучи професором цієї кафедри, він читає різноманітні курси і спецкурси для студентів геологічної та екологічної спеціальностей (“Геологія докембрію”, “Металогенія докембрію”, “Мінерально-сировинна база України”, “Технологія видобутку і збагачення корисних копалин” та ін.), керує курсовими роботами та дипломними проектами, опікується аспірантами.

Герман Михайлович бере активну участь у різноманітних вітчизняних та міжнародних наукових форумах. Результати його робіт були представлені, зокрема, на 33-му Міжнародному геологічному конгресі (2008), Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальные проблемы геологии, прогноза, поисков и оценки месторождений твердых полезных ископаемых” (Сімферополь–Судак, 2010), науковій конференції, присвяченій 65-річчю геологічного факультету ЛНУ імені Івана Франка “Стан і перспективи сучасної геологічної освіти і науки” (Львів, 2010), 28-й міжнародній конференції “Рудный потенциал щелочного, кимберлитового и карбонатитового магматизма” (Мінськ, 2011), Восьмих наукових читаннях імені акад. Є. Лазаренка “Мінералогія: сьогодні і майбуття” (Чинадієве, 2014) та ін.

Г. Яценко неодноразово був членом ВАК України та спеціалізованих учених рад з захисту докторських і кандидатських дисертацій, є членом Науково-технічної ради університету та вченої ради геологічного факультету, редколегій “Вісника Львівського університету. Серія геологічна”, “Мінералогічного збірника” та “Палеонтологічного збірника”.

Германа Михайловича нагороджено медаллю В. І. Луцицького “За заслуги в розвідці надр” (2003) та пам’ятним знаком імені Л. І. Лутугіна “Почесний розвідник надр” Держгеолслужби України (2005).

Науково-педагогічна громадськість України щиро вітає Германа Михайловича зі славним ювілеєм, зичить йому міцного здоров’я, хорошого настрою, родинного благополуччя та здійснення всіх творчих задумів.

М. Павлунь, Є. Сливко